

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидаги изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

№16

2 июнь

conferences.uz

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 16-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
6-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
16-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-6**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
16-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-6**

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 16-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 апрел 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 32б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Маъсул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазилидин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазилидин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Раҳмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпلامга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of [tadqiqot.uz](http://www.tadqiqot.uz)
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

1.Abduganieva Zebuniso Abduhafizovna COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ENGLISH AND UZBEK PROVERBS CONTAINING ZOOMORPHISMS.....	7
2.Ismoilova Nodira OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI HAMDA INTERNET JURNALISTIKASINING JAMIYATDAGI O'RNI.....	10
3.Ситора Барлибоева Комилжон Қизи СИЁСИЙ МАТНЛАРДА ҚЎЛЛАНИЛАДИГАН КОММУНИКАТИВ ТАКТИКА ТУРЛАРИ.....	12
4.Садирова Маъмурахон Абдуллаевна АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИ -ҲАЁТ ХАВФСИЗЛИГИ!.....	15
5.Шоймардонова Гулибарно Шермамаат кизи. Алишер Навоий „Хамса“сида поэтик шакл ва мазмун уйғунлиги.....	17
6.G'ayratova Zahroxon Davronxo'ja qizi YAPON TILIDAGI "UZR BIRLIKLARI" TASNIFI.....	20
7.A. Najimov JURNALISTIKADA IDROK ETISHNING MUHIM XUSUSIYATLARI.....	23
8.Nilufar Allanazarova IMPROVING SPOKEN ENGLISH QUICKLY.....	24
9.Madaminova Matluba Abdullayevna THE ANALYSIS OF LEXCAL DIFFERENCES BETWEEN BRITISH AND AMERICAN ENGLISH.....	28
10.Yunusova Umida Tursunaliyevna MATNDA MUSTAQIL GAPLARNING DISTANT ALOQA YORDAMIDA BOG'LANISHI.....	30

ЖУРНАЛИСТИКА

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ENGLISH AND UZBEK PROVERBS CONTAINING ZOOMORPHISMS

Abduganieva Zebuniso Abduhafizovna
Uzbekistan State University of World Languages
2 year Master student
Ganiyevaz.95@gmail.com
+998930050930

Annotation: Proverbs and sayings with zoomorphisms represent a great part of the vocabulary and have a high frequency in the English language. This study compares the English and Uzbek proverbs containing an animal character. It also analyses linguocultural peculiarities of the English and Uzbek proverbs with zoomorphisms.

Keywords: proverbs, translation, equivalence, zoomorphism, conformity, national picture of the world

Most proverbs and sayings have cultural and national identity. Their origin, existence and use within any linguistic community, correlated with the culture of this community, it determines the self-consciousness of both the individual and the national identity of the entire nation. The influence of culture on the formation and functioning of phraseological units is studied in the framework of such Sciences as ethnolinguistics, linguoculturology and contrastive linguistics [3].

Due to the peculiarities of the natural habitat of the people, its cultural and historical development, animals are one of the most specific areas of culture, which, in turn, are reflected in the natural language as the main ethno-cultural code. The images of animals in the conventional language of myths and folklore in their symbolic semantics are closely related to the general cultural meanings, which are very diverse [1]. Components of zoomorphism as one of the types of semantic vocabulary, embodying certain characteristics of animals, reflect the spiritual world of people.

Zoomorphisms help to create an image of people with positive and negative characteristics as symbols. For example, lions are brave, courageous, brave people; camels - strong, resilient, patient, sometimes arrogant people; sheep - meek, submissive; wolves are butchers, tyrants; foxes - cunning, hypocrites; dog - greedy, evil; donkeys and pigs - ignorant, foolish, lazy people; rabbits - cowards; an ant or bee - serves to describe hardworking people, to relate them figuratively [2]. These images are the same in almost all languages.

Proverbs with animal names in English and Uzbek can be divided into several groups from the point of view of comparative linguistics:

1. Isomorphic proverbs that have the same form and meaning in both English and Uzbek.

English and Uzbek languages differ radically in terms of language classification, as well as in terms of area, grammatical structure and lexical structure of languages. Morphologically, English belongs to the group of analytic languages; Uzbek is one of the agglutinative languages. According to the genealogical classification, English is a

member of the Romance-Germanic language family, and Uzbek is a member of the Turkic language family. However, there are similar proverbs and sayings in English and Uzbek. The meaning of such proverbs is the same, only some changes in form can be observed.

For example, in English we can translate the article "The dogs bark, but the caravan goes on as 'It hurar, karvon o'tar.'" Apparently, the Uzbek proverb has the same content and form as the English proverb. This proverb is used in the sense that "no matter how much evil people do to you, no matter how much they say bad things to you, don't go back on your way, and keep moving forward, bad people keep talking."

The English proverb "Every dog is a valiant at his own door" and the Uzbek proverb "It o'z uyasida botir" have almost the same content and form. The metaphorical meaning of these proverbs is to criticize people who brag about achievements of their relatives or friends instead of who believing in themselves[5]. There are also variants of this proverb in Uzbek: "It o'z uyasida zo'r", "It o'z egasiga suyanib huradi", "Ovuli yaqin it qashqirdan qo'rqmas."

There is an English proverb "Dog does not eat dog" and it is the same version of the Uzbek proverb "It itning boshini g'ajimaydi". In Uzbek, this version of the proverb is rarely used, mainly due to its synonym "Qarg'a qarg'aning ko'zini cho'qimaydi". The meaning of the proverb is explained as follows: "Evil minded people always support one another no matter how much they bring harm to other people [5]."

2. Allomorphic proverbs, that are semantically almost the same, but different in form.

Allomorphic proverbs in two languages assume lexical, grammatical and lexicogrammatical differences with identity of meaning and style. They are figuratively close but differ in lexical composition, morphological number and syntactic arrangement of the order of words. For example, there is an English proverb "Never fry a fish till it's caught". This proverb is used to encourage people not to hurry, not to brag before finishing a job. There are the following equivalents of this proverb in Uzbek: "Jo'jani kuzda sanaydilar"; "Chuchvarani xom sanama"; "Jo'jani kalligida sanama".

The significance of allomorphic proverbs is that they have different images in different languages. This enables us to analyze the "national linguistic picture of the world" of each nation, and this is the most important aspect for linguocultural analysis [4].

The following proverbs also vividly describe the national linguistic picture of the Uzbek and English languages:

The English proverb "Every dog is a lion at home" has Uzbek equivalent: "Har bir it o'zini uyida yo'lbars sanaydi". Both proverbs under analysis have the same in meaning, but while the Englishmen express courage and fearlessness through a lion, the Uzbeks see these qualities in a tiger. This reveals some subtle semantic differences in English and Uzbek culture.

The English proverb "One barking dog sets all the street a-barking" is used in the sense that one bad, immoral person embarrasses the whole community; one naughty child spoils the behavior of several children. There are several equivalents of this proverb in Uzbek: "Bitta tirraqi buzoq butun podani bulg'aydi"; "Bir qo'tir echki butun podani qo'tir qiladi".

In conclusion, the proverbs and sayings with animal images contain the intensity of cultural and national connotation of phrases. The highest level is inherent in zoomorphism, which, having national symbolism, are components of many Uzbek, English proverbs and sayings, which form the basis of cultural and national connotation of the existing expressions.

References

1. Baker, M. In Other Words. A Coursebook on Translation. London: Routledge, 1992. 23-14-pp.
2. Mieder W. Proverbs: A Handbook. -United States of America: Greenwood Press, 2004.-pp 56-58.
3. Исмоилов Ф. Зоокомпонентли фразеологик бирликларнинг этномаданий хусусиятлари // Ўзбек тилшунослигининг долзарб масалалари. №7. -Тошкент: 2013. -р. 98.
4. Кличева Н. А., Хажиева И. А. Connotational peculiarities of English and Uzbek zoomorphic phraseologisms // Молодой ученый. - 2017. - №16.2. - pp. 49-50.
5. Шомақсудов Ш., Шораҳмедов Ш. Ҳикматнома: Ўзбек халқ мақолларининг изохли луғати. - Т., 1990. -б.484.

ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИ HAMDA INTERNET JURNALISTIKASINING JAMIYATDAGI O'RNI

Ismoilova Nodira
O'zbekiston Yoshlar Ittifoqi
Samarqand viloyat kengashi faol a'zosi
Tel:(+99)318-06-10
nodiismoilova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ommaviy axborot vositalarining turlari, ularning ahamiyati hamda jurnalistik yondoshuv, shu jumladan internet jurnalistikasining jamiyatdagi o'rni haqida fikr-mulohazalar bildirilgan.

Kalit so'zlar: intellektual qatlam, axborotlashgan jamiyat, kiberjurnalistika, axborot tahdidi, fake news, manipulyatsiyalash.

Har kuni yangiliklarga boy va kundan-kunga turli xil o'zgarishlarni qamrab olgan zamonda yashar ekanmiz, har qanday voqea-hodisani chetlab o'tishning, hech bo'lmaganda eshitmaslikning ilojisi yo'q. Bunda esa bizga ommaviy axborot vositalari bekam-ko'st ko'maklashyapti, desak mubolag'a bo'lmaydi. Ommaviy axborot vositalarining kundan-kunga yuksalishi, unga turli xil yangiliklarning kiritilishi hamda uning yangi qirralarining namoyon bo'lishi jamiyatga o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmaydi. Negaki, qaysidir jihatdan ommaviy axborot vositalari jamiyatni boshqarmoqda. Bugungi kunga kelib, ushbu tizim juda keng ildiz otganligi hech kimga sir emas. Xususan, bosma ommaviy axborot vositalari, telejurnalistika, radio shu jumladan, hozirda eng tezkor tarmoq internet jurnalistikasi bunga yaqqol misol bo'la oladi.

Bosma ommaviy axborot vositalarini bizga yangiliklarni yetkazib berish borasida eng kuchli tahlilga ega axborot vositasi deyish mumkin. Umuman olganda, gazeta va jurnallar doim ham dolzarb mavzularni qamrab olishi mumkin. Ammo ularni tezkor deya olmaymiz. Shu bilan bir qatorda ushbu tizimdagi eng keng tarmoqlardan biri bu telejurnalistika hisoblanadi. Bu yo'nalish o'z ichiga turli xil dasturlarni oladi.(informatsion, ko'ngil ochar, tahliliy va h.k) Ularning barchasi o'z qonun-qoidalarga ega va bir-biridan birmuncha farq qiladi. Ushbu ikki yo'nalishga nisbatan radio sohasi erkin tizim hisoblanadi. Endi esa yuqorida ta'kidlanganidek, eng tezkor va hozirgi kunda juda keng tarqalgan tarmoq internet jurnalistikasi haqida fikr yuritib ko'ramiz.

1969 - 1970 - yillarda internet asoslari yaratilgan va u asosan harbiy sohada qo'llanilgan bo'lsa, 1980 -1990 - yillarga kelib esa, ushbu tizim taraqqiyot yo'liga chiqdi. Umuman olganda, internet olami bugungi kunga kelib, eng jadal va ommabop tizimga aylanganligi hech kimga sir emas.

XX asrning 80 - yillaridan boshlab esa u bolalar ermagi sifatida qarala boshlagan. Bunga kompyuter o'yinlarining paydo bo'lishi zamin yaratgan. Xususan, elektron pochталarning keng quloch yoyishi natijasida har qanday inson istalgan joyda turib, istalgan hajmdagi axborotni tarqatishi hamda o'zi istagan ma'lumotlarga qisqa muddat ichida ega bo'lishi odatiy holga aylandi. Bu esa bora-bora internet jurnalistikasining yaratilishiga va uning katta sur'atlarda rivojlanishiga asos bo'ldi. Hozirgi kunga qadar bu jadallik o'sishda davom etmoqda. Umuman olganda, bu intellektual qatlam uchun qulay vosita hisoblanadi.

Aynan, internet jurnalistlari, bloggerlar va turli xil saytlarning ko'payib borishi hisobiga, bosma ommaviy axborot vositalari, radio va televideniya bo'lgan ehtiyojlar susayganini anglash qiyin emas. Negaki, radio va telejurnalistikaning axborot uzatish

tezligi internetga bas kela olmadi. Ammo bu kiberjurnalistikani to'laqonli oqlamaydi. Chunki axborot yetkazish darajasi jadal bo'lsada, ularning hammasi ham tahlillanmaydi. Ya'ni, internet tarmog'ida har qanday inson o'zi istagan ma'lumotni istaganicha tarqatish imkoniga ega va u tarqatayotgan xabarlar hech qanday tekshiruvdan o'tmaydi. Shu boisdan ham hozirgi kunga kelib, "fake news" (soxta xabarlar) juda ko'p tarqalmoqda. Axborotlashgan jamiyatimiz esa, ushbu xabarlarga aldanib qilishmoqda.

Deylik, biror bir shaxs o'zining shaxsiy fikrlarini, o'zining shaxsiy saytiga joylab bormoqda, ammo uning ushbu sayti hali ommaviy axborot vositasi maqomini olganicha yo'q. Bundan tashqari u jurnalistika sohasidan mutlaqo bexabar. Siz internet tarmog'idan foydalanayotgan paytingizda qaysi manbadan foydalanayotgan ekanligingizni, undagi ma'lumotlar qay darajada ishonchli ekanligini tekshirib ko'ring va iloji boricha rasmiy saytlardan foydalaning. Negaki, internet tarmog'ida o'zidan soxta jurnalist yasab olgan ba'zi insonlar jamiyatimizga xavf solmoqda. Ammo shu jumladan, internet olamida o'zining haqiqiy jurnalistik faoliyatini yo'lga qo'ygan insonlar ham yo'q emas, albatta. Ular jurnalistik qonun-qoidalariga amal qilgan holda o'z faoliyatlarini amalga oshirishmoqda. Xususan, eng qaynoq, dolzarb masalalar hamda tezkor xabarlarni xalqimizga yetkazishda ularning hissalarini beqiyosdir.

Xullas, internet jurnalistikasi global darajada kishilarni manipulyatsiyalash vositasiga aylanib bormoqda. Bir jihatdan ommani yo'lga soluvchi, ikkinchi jihatdan esa, yo'ldan ozdiruvchilik missiyasi avj olmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yati

1. Jurnalist bo'lmoqchimisiz? // Muallif: Xurshid Do'stmuhammad Toshkent - 2001 // 48 bet.
2. Radio va televideniya jurnalistikasi asoslari // Muallif: Erik Fixtelius Toshkent - 2002 // 160 bet.
3. Jurnalistning kasb odobi muammolari: nazariy metodik tahlil // Muallif: Xurshid Do'stmuhammad Toshkent - 2007 // 212 bet.

СИЁСИЙ МАТНЛАРДА ҚЎЛЛАНИЛАДИГАН КОММУНИКАТИВ ТАКТИКА ТУРЛАРИ

Ситора Барлибоева Комилжон қизи
ЎзФА Ўзбек тили, адабиёти ва фольклори
институти стажёр-тадқиқотчиси
barliboeva92@mail.ru
(90)971-00-79

Аннотация: Мазкур мақолада сиёсий матнларда коммуникатив тактиканинг турлари, уларнинг қўлланилиш доираси ҳақида маълумот берилган. Хусусан коммуникатив тактика бевосита боғлиқ бўлган мулоқот стратегиясига ҳам алоҳида тўхталинган бўлиб, унинг сиёсий нутқда мақсадга эришишдаги аҳамияти ёритиб берилган.

Калит сўзлар: Дискурс, прагматик эффект, таъсир кўрсатиш, сиёсий нутқ стратегияси ва тактикалари

Прагматиканинг асоси бевосита нутқий акт билан боғлиқдир. Мазкур мақоламизда сиёсий нутқларда қўлланиладиган коммуникатив стратегия ва тактикаларнинг турлари, қўлланиш доираси ҳақида суҳбатлашамиз.

Коммуникатив стратегияларнинг турлари ҳақида гапиришдан олдин мулоқот мақсади ҳақидаги айрим фикрларни кўриб чиқсак.

Тилшунос олим М.Ҳакимов коммуникатив ниятни ифодалаш стратегияси лингвистик прагматиканинг бош масаласи ҳисобланишини таъкидлаб, сўзловчи бунда ўз ички мақсадини тингловчига баён қилиш учун у ёки бу ифода усулини танлайди. Танлаш жараёни бевосита тилшуносликнинг стилистика йўналиши объектидир. Лингвистик прагматика айнан мана шу нуқтада услубшунослик билан ҳамкорлик қилади. Фикр ифодалашнинг бундай усул ва услуби сўзловчининг коммуникатив стратегиясини белгилайди, деб муносабат билдиради. (1)

Ўзбек тилшунослигида коммуникатив стратегия ва тактиканинг турларини алоҳида тадқиқ этиш борасида тадқиқотлар кўзга ташланмайди. Бу ҳодиса кўпроқ прагматик тилшунослик бўйича олиб борилган изланишлар ичида у ёки бу ҳолатдагина эсланади.

Л.В. Тетова тадқиқотлари давомида коммуникатив стратегиянинг ҳар ҳил таснифларини келтириб, Дацюк таснифларига ҳам алоҳида эътибор қаратади. (2)

Олима коммуникатив стратегияларнинг ҳар хил таснифлари мавжуд, аммо барча тадқиқотчиларнинг тадқиқотида қуйидаги учта стратегик алоқа стратегиялари асосий ҳисобланади ва концептуал равишда алоқа ҳаракатларини келтириб чиқарадиган асосий ижтимоий жараёнларни тавсифлайди, дейди. Улар орасида тақдимот (ёки ўзини ўзи намоиш қилиш), манипуляция ва конвенция. Коммуникатив стратегиялар очиқлик, симметрия ва алоқа услубида фарқланади: тақдимот тури пассив алоқани англатади; манипуляция - фаол алоқага, одатий - интерфаолга. Шунга кўра, асосий воситалар: тақдимот учун - хабар, манипуляция учун - хабар, конвенция учун - диалог [3].

Д. А. Скулимовская мулоқот стратегиялар ва тактикаларини анча кенг таснифини кўрсатиб беради. Хусусан, бунда кўпроқ олим С. Ларсоннинг таснифларини келтиради. (4)

С.Ларсон нутқда таъсир қилиш усулларини таҳлил қилиб, уларни иккита асосий когнитив стратегияга қисқартириш мумкин деган хулосага келди: кучайтириш / кучайтириш (бошқа одамларнинг камчиликларига ва уларнинг афзалликларига

урғу бериш) ва паст даражага тушириш / камайтириш (уларнинг камчиликларини юмшатиш ва бошқаларни камситиш). хизматлари) [Ларсон 1995: 15-22]. Ушбу масалани сиёсий мунозараларга нисбатан ишлаб чиқишда Дюк бир хил принципга мувофиқ иккита асосий стратегияни аниқлайди: ижобий ўзини ўзи намойиш этиш ва рақибнинг салбий намойиши [Дйке ван 2013: 238-246].

Биринчи стратегия (1), сиёсий рақибни обрўсини тўкиш учун ишлатилади, шунинг учун ушбу стратегияда ишлатиладиган тактика алоқа предмети ҳақида салбий фикрни очиқ ёки ноаниқ шакллантиради ва рақибни беқарорлаштиришга қаратилган

Ушбу стратегия олти тактика ёрдамида амалга оширилади:

- 1.1. "Таҳлил минус" тактикаси.
- 1.2. Айблов тактикаси.
- 1.3. Шахсни айблаш тактикаси.
- 1.4. Қайта чақиритиш тактикаси.
- 1.5. Ҳақорат қилиш тактикаси.
- 1.6. Қўрқув тактикаси [Михалева 2009].

Қўйидаги сиёсий мунозаралар(2)ни ошириш стратегияси, қабул қилувчининг ўзини душмандан юқори кўтариш истагини ифода этади ва шу билан ўз мақомига катта аҳамият беради. Ушбу стратегия қўйидаги тактикалар ёрдамида амалга оширилади:

- 2.1. Тактикани таҳлил қилиш ортиқча.
- 2.2. Такдимот тактикаси.
- 2.3. Ўз-ўзини намоеён қилиш тактикаси.
- 2.4. Ўзини оқлаш тактикаси.
- 2.5. Танқидни танқид қилиш

Театрлаштирилган стратегия (3) маърузачининг тингловчилар (кузатувчи адресати), яъни, потенциал сайловчининг фикрлари асосида тузилади. Е. И. Шеигалнинг фикрига кўра, сиёсий мунозаранинг театри, одамлар (нутқнинг билвосита адреси) сиёсий воқеаларни улар учун махсус ўйналандиган ажойиб томоша сифатида қабул қилишлари билан изоҳланади [Шеигал 2000: 92]. Ушбу стратегияда тўққизта тактика мавжуд:

- 3.1. Огоҳлантириш тактикаси.
- 3.2. Мотивация тактикаси.
- 3.3. Ҳамкорлик тактикаси.
- 3.4. Ишдан бўшатиш тактикаси.
- 3.5. Ахборот тактикаси.
- 3.6. Тактика ваъда қилинг.
- 3.7. Прогнозлаш тактикаси.
- 3.8. Истеҳзо тактикаси.
- 3.9. Провокация тактикаси. (9)

Юқоридагилар асосида назаримизда сиёсий нутқларда асосий 3 та омилни ажратиш олиш муҳим. Нутқда сиёсатчи, яъни сўзловчининг ўзи орқали нутқни таъсирчанлигини ошириш. Иккинчи омил, рақибини обрўсизлантириш орқали ўз нутқининг ишончлилиги ва таъсир доирасини кенгайтириш. Учинчи ва айтиш мумкинки, энг мураккаб ва кенг кўламли таъсир кучига эга мулоқот стратегияси тингловчининг фикри, қарашлари орқали мулоқот мақсадига эришишни режалаштириш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ҳақимов М. Ўзбек пракмалингвистика асослари. - Тошкент: Академнашр, 2013.
2. Л.В. Тетова Коммуникативные стратегии в политическом дискурсе
3. Дацюк, С.В. Типология коммуникационных стратегий [Электронный ресурс] / С.В. Дацюк. - Режим доступа: www.encyklopedia.ru/pda/art/art.php?view=214.)
4. Д. А. Скулимовская Иркутск, Россия. СТРАТЕГИИ И ТАКТИКИ В ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ВЫСТУПЛЕНИЙ Б. ОБАМЫ). Политическая лингвистика. 1 (61)'2017
5. Ю.Ю. Суханов. ПОЛИТИЧЕСКИЙ ДИСКУРС КАК ОБЪЕКТ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА. Вестник РУДН. Серия: ТЕОРИЯ ЯЗЫКА. СЕМИОТИКА. СЕМАНТИКА

АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИ -ҲАЁТ ХАВФСИЗЛИГИ!

Садирова Маъмурахон Абдуллаевна
Наманган вилояти Тўрақўрғон тумани 14-мактаб
математика-информатика фани ўқитувчиси
Телефон: +998(99)4672870
mamuraxon.sadirova@mail.ru
sma1970@inbox.uz

Аннотация: Мақолада аҳолини ,ёшларни интернет тизимидан, телефон тармоқларидан умуман олганда ҳар қандай ахборотдан маданиятли фойдалана олиш тарғиб этилади. Комил инсон ғояси илгари сурилади.

Калит сўзлар: Ахборот, дезинформация, ахборот-психологик хавфсизлик, сохта ахборот, интернет, мобил телефон, миллий қадрият, огоҳлик, глобаллашув, комил инсон.

Ўзбекистон Республикаси "Ахборот эркинлиги принциплари ва кафолатлари тўғрисида"ги қонунининг 4-моддасида Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига мувофиқ ҳар ким ахборотни монеликсиз излаш, олиш, текшириш, тарқатиш, ундан фойдаланиш ва уни сақлаш ҳуқуқига эга экани таъкидланган.

Авваллари ахборотлар алмашиш одамларнинг бир неча кун, ҳафта, хатто ойлаб вақтини олган. Интернет кашф қилинган дунёнинг бир четида содир бўлган воқеа-ҳодисадан бутун ер юзи аҳолиси сониялар ичида хабар топиш имконига эга бўлди. Аммо бутун интернетдан ёвуз мақсадларда фойдаланишни ўзига касб қилиб олганлар ҳам йўқ эмас .Оқибатда, ахборот маконида "дезинформация" атамаси вужудга келди. Дезинформация (ёлғон ахборот) муайян мақсадларни кўзлаган ҳолда сохта ахборот тарқатиш демақдир. Ахборотнинг хавфли томони шуки, унинг таъсир кўрсатиш жараёни кучлироқ бўлиб, инсон онгига шиддат билан кириб боради. Ачинарлиси шундаки, олаётган хабарларимиз замирида ётган мақсад ҳақида ҳеч ҳам ўйлаб кўрмаймиз.

Аслини олганда ахборот тушунчаси дунёқарашни ифодалайдиган барча билимлар соҳасида қадимдан мавжуд бўлган. Ҳозирги вақтда ахборотларни ҳосил қилиш, қайта ишлаш, сақлаш, купайтириш ва тарқатиш алоҳида илмий соҳани - информатика соҳасини ташкил этади. Бу лотинчада "таништириш", "тушунтириш", шарқ тилларида эса "хабар", "ахборот" маъносини билдиради. Энг аввало, ахборот-психологик хавфсизлик - бу бевосита инсон руҳиятига таъсир ўтказиш орқали уни ўз ақидалари, муқаддас идеаллари, эътиқодидан айирадиган бузғунчи ғоялардан асрашдир.

Тобора глобаллашаётган ва ривожланаётган бугунги дунёда жисмоний урушлардан чарчаган давлатларда инсон онгини эгаллаш ва уни манипуляция қилишга уринишлар кенг авж олаётир. Аксарият инсонлар эса ўзи билмаган ҳолда бу урушнинг бевосита иштирокчисига айланиб бормокда. Ахборот хуружи ҳар қандай ҳолатда ҳам ўз таъсир кучига эга бўлиши мумкин. Қаердадир у бирлашишга ундаса, бошқа жойда парокандаликка дучор қилади. Сохта ахборотнинг фарқига кўпчилигимиз борамиз, аммо унинг таъсири қандай оқибатларга олиб бориши мумкинлигини ҳар доим ҳам англаб етмаймиз. Айнан глобаллашув баҳонасида дунёнинг нариги четида жойлашган қайсидир давлатлар ёки қандайдир марказлар дунёнинг бошқа четидаги қайсидир мамлакатларга ўз сиёсатини, мафкурасини ўтказишга ва ўзига тобе қилиб олишга интилмокда!

Бинобарин, ўсиб келаётган авлодни шундай тарбиялашимиз керакки, улар интернет бозорига кирганда фақат ўзи учун зарур нарсани олсин, интернетдаги ахборотдан фойдаланиш маданиятини ўргансин. Кимдаки ахборот истеъмоли маданияти шаклланган бўлса, албатта, ана шу шахс миллий қадриятларимизга зид хабар, маълумотлар билан танишиш пайтида уларни ўз қарашлари, қадриятлари тизимига таянган ҳолда баҳолай олади. Бошқача айтганда, ҳамма гап интернетнинг бой ахборот ресурсларидан ким ва қандай мақсадларда фойдаланишига боғлиқ.

Инсон яралибдики, янгиликка ташна. Бугунги кунда техника ва технологияларнинг жадал ривожланиши ҳам ана шу ташналик натижасидир, десак янглишмаймиз. Мобил телефонлар орқали ишларимизни тез ва осон ҳал қиламиз. Бунинг натижасида ҳам вақтни, ҳам вақт сарфида кетадиган харажатни тежаймиз. Булар биз билган ижобий жиҳатлар бўлса, бир қарашда сезилмайдиган салбий томонлар ҳам мавжуд. Энг ачинарлиси шуки, қўл телефонлар соғлиғимизнинг бугунги кундаги энг асосий кушандаларидан биридир. Ёшларнинг фикрини чалғитиб, қай мақсадда, нима учун яшаётганини унутиб қўйишига, вақтининг беҳуда сарфланишига олиб келмоқда. Телефондан тарқаладиган нурлар инсоннинг сезувчанлик фаолиятини сусайтиради. Уни чўнтакка солиб юриш, юракка яқин жойда сақлаш қон айланишининг бузилиши, бефарзандлик каби оқибатларга олиб келади.

Кундалик ҳаётимизда минглаб ахборотларга дуч келамиз. Тўғри ва нотўғри ахборотлар онгимизга кириб боради. Зеро, дунёнинг ўзи, асли оқ ва қора ранглари, тўғри ва қинғир йўллардан иборат. Уларнинг қай бирини танлаш эса кишиларнинг ўзига боғлиқ. Ахборот шиддати кун сайин ортиб бораётган бугунги кунда марра огоҳликни бир зум бўлса ҳам унутмаган инсонларники. Чунки, ахборот хавфсизлиги-ҳаёт хавфсизлиги демакдир.

Комил инсон жамиятда, халқлар ва миллатлар ўртасида дўстлик, соғлом турмуш тарзини яхшилашга қаратилган муҳитни вужудга келтиришга интилади. Ана шунда фарзандларимиз ҳар жиҳатдан етук, комил инсонлар бўлиб улғаядилар.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. 11-синф информатика ва ахборот технологиялари дарслиги. Н.И.Тайлақов ва бошқалар. 2018 йил
2. <http://www.ziyounet.uz>-Ўзбекистон Республикаси ахборот таълим тармоғи
3. <http://www.pedagog.uz>- Ўзбекистон Республикаси ахборот таълим тармоғи
4. www.search.re.uz - Ўзбекистон Республикаси ахборотларни излаб топиш тизими.
5. Телеграммдаги "Ustozlar uchun" канали
6. Мураббий газетаси (Наманган вилояти газетаси)

Алишер Навоий „Хамса“сида поэтик шакл ва мазмун уйғунлиги.

Шоймардонова Гулибарно Шермамат кизи.

ТДПУ талабаси. 103-РН 1-босқич.

Телефон номер: +99891 459 33 64.

Аннотация: Ушбу мақолада буюк мутафаккир шоир Алишер Навоийнинг беш дostonдан иборат булган „Хамса“ асари хақида маълумотлар берилган. Бундан ташқари Навоийнинг бошқа куплаб асарлари ва уларнинг бугунги кунда тутган муҳим урни хақида ҳам мулохазалар юритилган.

Таянч сузлар: Алишер Навоий, Хамса, Муфратот, Хайрат ул-аброр, Фарход ва Ширин, Лайли ва Мажнун, Сабъайи сайёр, Садди Искандарий, Хусрав, Бахром, Абдурахмон Жомий, Султон Хусайн, Астробод, Назм ул-жавохир

Мустақиллик даври халқимиз маънавий олами учун ижобий узгаришларга бой булди. Истиклолнинг дастлабки йилларидаёқ улуг мутафаккир Алишер Навоий хазратларининг йигирма томлик мукамал асарлар туплами нашри амалга ошди. Мумтоз адабийотимизнинг узига хос яратилиш анъаналари, улардаги мукаддима қисмлар, илохий ва тасаввуфий тушунчаларнинг аслича берилган бошлангани қувонарли ходиса эди, албатта.

Жумладан, Навоий „Хамса“си дostonларининг тулик матнини уқиш имконияти яратилгани таҳсинга лойиқ булди. Натижада Алишер Навоийнинг мукамал асарлари асосида янги-янги тадқиқотлар, ёхуд мустақил юрт маънавиятига хос янги талқинлар юзага кела бошлади. Дареликлар ва укув қулланмаларда мумтоз талқинлар асосида тузилди ва бу янгиланиш давом этаётир.

Навоий асарларига мурожаат ҳам шу маънода тобора кенгаймоқда. Бирок бир хақиқатни инкор қилиб булмади. Навоийни ҳамон адабиётшунослару мутахассис навоийшунослар тушуна билади. Кенг китобхонлар оммаси эса бу улуг мутафаккирнинг асарларидаги тасаввуфий-ирфоний, мажозий, ижтимоий-сиёсий қарашларини моҳиятан тулик тушуниб етмайдилар.

Навоий ижодини тушунишнинг бир йули эса бу улуг ижодкор асарларини биографик усулда, яъни муаллиф асарига унинг таржимаи холи, яшаган даври нуқтаи назаридан ёндашиб урганиш заруриятидир.

Алишер Навоий „Хамса“си бир-бири билан ич-ичидан мустақкам боғланган бешта дostonни камраб олувчи яхлит асардир. Буюк шоир унда уз даврининг барча долзарб муаммо ва масалаларини қаламга олишга интиланган. Шунинг баробарида уз хаёти билан боғлиқ айрим ходисаларни ҳам асарлари мазмунига баъзан билиб, баъзан билмай сингдириб юборган.

Алишер Навоий мансуб адабий хаётда шеърый асарлардан газал, қасида, насрий асарлар ёзишга ҳам қизиқиш қучли эди. Алишер Навоий форсий девонига 373 муаммо қиритган. Шундай адабий майллар туфайли 1485 муаммо ёзиш қоидалари хақида махсус „Муфратот“ асарини яратди.

Алишер Навоийда узбек тилида „Хамса“-беш дoston яратиш мақсади ёшлигидан булган. Бу мақсадини 1483-1485 йилларда амалга оширди. Асар узбек адабиёти шухратини оламга ёйиб, жаҳон адабиётининг дурдоналаридан бирига айланди.

Улуг шоир ижодининг шох асари „Хамса“ 5 дostonдан иборат. Булар „Хайрат ул-аброр“ („Яхшилар хайрати“), „Фарход ва Ширин“, „Лайли ва Мажнун“, „Сабъайи сайёр“ („Етти сайёра“), „Садди Искандарий“ („Искандар девори“) дostonларидир. Форс адабиётидаги хамсачиликка жавоб сифатида узбек тилида биринчи мартаба яратилган Алишер Навоий „Хамса“си бу тилнинг чексиз

имкониятларини амалда исбот этди. 52 минг мисрадан иборат бу бешлик 15-а. ислом тафаккурининг борлик ва табиат, инсон ва жамият, ахлоқ ва камолот хақидаги узига хос комуси эди.

Шоир воқеаларни қадим Шарқ тарихининг Хусрав, Бахром, Искандар каби номлари афсоналар билан чулганган шахслар, Лайли ва Мажнун каби ошиқлар ҳаётидан олди. Уларга янги мазмун берди, туркона рух киритди. Даврнинг дардли масалаларини, авлодларнинг орзу ва армонларини кутариб чиқди. „Хамса“ замондошларига ниҳоятда зур таъсир курсатди. Абдурахмон Жомий уни хаяжон билан олқишлади. Султон Хусайн эса шоирни узининг оқ отига миндириб, жиловдорлик қилди.

Алишер Навоийнинг ишқий мавзуда ёзган шеърларининг узига хос хусусиятларидан яна бири шундаки, улардаги куп гоё ва тимсоллар, тасвирий деталлар анъанавий характерга эга.

Шу билан бирга ишқ ва ишқий образлар талқинида ҳам бошқа мумтоз ижодкорлар сингари Алишер Навоий рамзийликка куп урин беради. „Ёр“ - бу дунё гузалигина эмас, унингча, бу- бутун борликни яратган ва ҳамма нарсани ҳаракатга келтириб турган Аллоҳ ҳамдир.

Шоир узининг тасаввуфий шеърларида ёрнинг қоши, кузи, зулфи, сочи деганда Аллоҳнинг куч-қудрати, меҳри, олий даражадаги гузалликларини кузда тутди.

Алишер Навоийнинг барча лирик жанрларга оид шеърлари юксак маҳорат билан ёзилган бўлиб, инсон манфаатларига, унинг эътиқодини мустаҳкамлашга, руҳини соғломлаштиришга хизмат қилади. Унинг фалсафий, ахлоқий мазмундаги ҳаёт нафаси уфуриб турган ҳар бир шеъри бу жанрнинг улмас намуналаридир.

„Хамса“дан кейин Навоий яна бир сара асарлар яратди. 1485 й. узининг машхур „Назм ул-жавохир“ асарини бунда биринчи халифалардан булмиш Ҳазрат Алининг 266 та ҳикматли гапи рубойи тарона шаклида баён этилган.

Уша давр китобхонлари, шу жумладан, тарихчи Хондамир бу асарга гоёт юксак баҳолаган. Алишер Навоийнинг инсонпарварлик фаолияти, илғор қарашлари унинг обрӯ- эътибори халқ орасида тобора ортиб бориши уз манфаатларини кузлаган сарой аъёнлари хақида норозилик тутдирди. Улар шоир билан подшо орасига нифок солишга уринишган. Натижада 1487 й.да Хусайн Бойқаро Алишер Навоийни вазифасидан бушатади ва вазир вазифасини Муҳаммад эгаллайди. Навоий эса Астрободга ҳоким қилиб тайинланади.

Навоий ҳокимлик қилган 2 йил давомида Астробод шаҳри ва вилояти ободонланиб, қушни давлатлар билан яхши муносабатлар урнатилади, савдо ишлари юлга қуйилади.

Алишер Навоий Хусайн Бойқарони адолатли, маърифатли ҳукмдор қиёфасида қуриш орзуси билан яшади.

Алишер Навоий ҳамиша купрок ижодий ва илмий ишлар билан шугулланиш, бу борадаги режаларини амалга ошириш ҳаёли билан яшарди. Ҳаёт эса унинг режаларига уз тузатишларини киритар эди. 1488 й. Саййид Ҳасан Ардашер, 1492 й. Жомий, 1493 й. олим ва шоир Пахлавон Муҳаммад бирин-кетин ҳаётдан куз юмдилар.

Навоий узи учун кадрдон булган бу инсонлар хотирасини абадийлаштириш, уларга уз ҳурматини изҳор этиш учун „Ҳолоти Саййид Ҳасан Ардашер“, „Ҳамсат ул-мутаҳаййирин“ („Беш хайрат“), „Ҳолоти Пахлавон Муҳаммад“ номли рисоаларини ёзди.

Астрободда ёза бошлаган „Тарихи мулуки Ажам“ („Ажам подшоҳлари тарихи“) асарини тугаллади (1489). 1490 й. у узига замондош шоирлар хақида Жомийнинг „Баҳористон“, Давлатшоҳ Самарқандийнинг „Тазкират уш-шуаро“ асарлари

шаклида „Мажолис ун-нафоис“(„Нафислар мажмуаси“) тазкирасини тузишга киришиб, 1492 й.да тугаллади. Шу вақтнинг узида Алишер Навоий узбек тилида шеърят назарияси, аникроги, аруз вазни қоидалари хақида „Мезон ул-авзон“(„Вазнлар улчови“) илмий кулланмасини яратди.

Буюк инсонпарвар Алишер Навоий урта асрдаги Уйғониш даврининг бошка улуг зотлари сингари бутун хаёти билан хақикий инсон кандай булиши лозимлигини курсатди. У уз давридаги нохакликка, адолатсизликка карши курашди, амалдорларнинг уз вазифаларини суистеъмол килишларини ва таъмагирликларини фош этди, ожиз, мухтож кишиларни уз химоясига олди.

Навоий ижодига шоир биографияси нуктаи назаридан нигох ташлар эканмиз: „Шоир ижоди хар доим у яшаган даврнинг энг мухим масалаларини камраб олган ва уларга жавоб берган“. Шу жихатдан улар бадиий ижоддаги замонавийликнинг ёркин тимсоли була олади. Навоийни англашда, унинг асарлари мохиятини чукур тугунишда энг макбул метод эканини тулик намоён этади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Каюмов А. Асарлар 1-жилд, 2-китоб, Ишк водийси чечаклари, „Лайли ва Мажнун“. Етти саёхатчи, „Садди Искандарий“, Тошкент, „Мумтоз суз“, 2008.- Б.400.
2. Каюмов А. Асарлар. 10 томлик. 4 том.- Б.368.
3. Шарафиддинов А. Алишер Навоий. Т. 1939.
4. Хайитметов А. Алишер Навоийнинг адабий-танкидий карашлари. Т.1959.
5. Жалолов Т. „Хамса“ талкинлари. Т. 1960.
6. Зоҳидов В. Улуг шоир ижодининг калби. Т. 1969.
7. Рустамов А. Навоийнинг бадиий махорати. Т. 1979.

YAPON TILIDAGI "UZR BIRLIKLARI" TASNIFI

G'ayratova Zahroxon Davronxo'ja qizi
Toshkent Davlat Sharqshunoslik Instituti
Lingvistika yo'nalishi 2-kurs magistranti
Телефон: +998(97)744-40-34
e-mail: zahroxon.gayratova@mail.ru

ANNOTATSIYA

Ushbu tadqiqotning maqsadi, Yapon tilidagi "Uzr birliklari" ni o'rganish, ularni bir - birida farqlash va kerakli vaziyatda mos birlikni topib ishlata bilishga qaratilgan. Yaponlar juda ko'p vaziyatda "uzr" so'zlaridan foydalanadilar. Ular shu qadar ko'p - ki, til o'rganuvchilarni chalg'itib qo'yadi. Shu sababdan tarjima jarayonida ayni shu iboralarni "uzr" birliklari ekanligini bilmaydilar va o'z - o'zidan muammoli vaziyatga duch keladilar.

Kalit so'zlar: Yapon tili,

日本語：【ごめん系】 ごめん、ごめんね、ごめんなさい、【申し
訳ない系】、申し訳ない、【すまない系】、すまん、すまない、“言い
訳”。

Yaponiyaliklarning aksariyati boshqalarga nisbatan muloyimliklari va xushmuomalalıkları bilan chet elliklarning hayratiga sabab bo'lishadi. U va bu yerlarda siz "uzr", "rahmat", "iltimos" so'zlarini, qaddilari egik holatida eshitishingiz mumkin.

Xizmat ko'rsatish sohasida yapon xushmuomalaligi yaqqol ko'rinadi. Do'konlar va restoranlarda "xaridor doimo haq" degan qoidaga qat'iy rioya qilinadi.

Yapon hushmuomalalik san'atini nafaqat xizmat ko'rsatuvchi xodimlar orasida, balki, oddiy xalq ichida uchrata olish mumkinligi kishini hayratga soladi.

Uzr so'rash - kechirim so'rash, qilmishni so'z orqali yuvishni nazarda tutib, aloqaviy nutqiy harakatga kiradi. Umuman, uzr so'rash yapon tilida, xususan, ish diskursida keng tarqalgan. Uzr so'rash yapon tilida nutqdagi etik talab va xushmuomalalikning qat'iy ifodasi xisoblanadi, uzr so'rashning xilma - xil shakl va darajalari kuzatiladi. Uzr so'rash orasida keng tarqalganlari quyidagilardir .

すみません sumimasen,ごめんなさい gomen nasai, 失礼します shitsurei

shimasu,お許してください o yurushi kudasai, 申し訳ありません moshiwake arimasen,

申し訳ないです moshiwakenay desu,申し訳ございません moshiwake godzaimasen

va bularning hammasi "kechiring", "uzr", "manzur tutasiz" ma'nosini anglatadi, lekin bir-birining o'rnida qo'llanilmaydi, vaziyat va suhbatdoshning mavqeiga qarab faqat aniq ibora ishlatiladi.

Rasmiy ish diskursida uzr so'rash shakillaridan rasmiy suhbatda eng ko'p ishlatiladiganlari quyidagilardir: "申し訳ないです "moshiwakenai desu" 申し訳ございません "moshiwakegozdaimasen". "Kechirasiz!" (kamtar hurmat shakli). Garchi, ohirgi iboraning xurmat darajasi yuqoriroq bo'lsa ham, har ikkisi ko'p vaziyatda bir - birining o'rnini bosa oladi. Nutq aktlarining direktiv holatdagi suhbatning eksplitsit xurmat analizi jarayonida iltimosga taaluqli nutq etiketi vaziyatlari ko'rib chiqildi, iboraning formal xurmat darajasi aniqlandi. Iltimosda ishlatiladigan shakl adresant va adresantning

ijtimoiy holatiga bog'liq .

"言い訳"- (iiwake) degani, o'z xatti-harakati noto'g'ri emasligini tushuntirish, narsalarni tushuntirish, ma'nosini tushuntirish va turli xil so'zlarni ishlatishni anglatadi.

Agar uzr so'zi faqatgina qilingan xato yoki ayb ish uchun ishlatiladi dagan fikrga tayanadigan bo'lsak, yuqorida qayd etilgan birliklarning aksariyati uzrga qaraganda muloyimlik va hushmuomilalikni ifodalab kelmoqda. Bu ham madaniyat va yaponcha uslub ustunlik qilayotganini bildirib keladi.

Bu vaziyatlarda muloyimlik, hushmuomilalik, madaniyatlilik va so'zlashish odobi kabilar asosiy sababchi bo'lmoqda.

Aslida yapon tilida uzr so'rashning juda ko'p turlari mavjud bo'lib, yuqorida biz misollar bilan keltirganlarimiz eng ommalashgan, aniqroq aytadigan bo'lsak, iste'mol jihatidan ko'p qo'llaniladiganlar shular jumlasidandir.

Uzr so'rash bilan bog'liq iboralar shu qadar ko'p uchradi-ki, ulardan eng ommalashgan birliklarni saralab oldik. Tahlil jarayonida bir narsa e'tiborimizni tortdi. Yuqoridagi birliklarni tanlashimizdan maqsad ularni bir qator kitob, ilmiy ish adabiyotlar va internet orqali hamda so'rovnomalar orqali bir necha bor ya'ni takroran uchratdik. Lekin birgina internet sayti orqali hozir keltirib o'tmoqchi bo'lgan iboramizga duch keldik.

「謝罪の言葉ありません」- "shiyazaino kotba mo arimasen" - to'g'ridan to'g'ri tarjima qiladigan bo'lsak, - "menda uzr so'rash uchun so'zim yo'q". Bunda inson o'ta og'ir xatolikka yo'l qo'ygani yoki shu qadar o'zini aybdor deb biladiki hattoki uzr so'rashga haqli emasman deb hisoblaydi.

Yuqorida aytib o'tilganidek, men vaziyatning jiddiyligi va mas'uliyatning muhimligiga duch kelganim sababli, men so'zlarimni yo'qotib qo'yaman va beixtiyor "menda uzr so'rash uchun so'zim yo'q" deb aytaman. Lekin bu ibora juda kam uchrashining sababi: uni shunchaki aytish mumkin emas. U haqiqatdan ham chin ko'ngildan chiqishi lozim. Negaki uning natijasi siz o'ylaganingizdek bo'lmasligi mumkin.

Yaponlarning o'zi bu iborani umri davomida qo'llamaslikka harakat qiladilar. Bu iborani shu qadar ehtiyotkorlik bilan qo'llash kerakligini sababi uni bir martadan ortiq ishlatib bo'lmaydi deya hisoblashadi.

Ammo, agar siz buni yengil va bir necha marta takrorlasangiz, u haqqoniyligini yo'qotish bilan bir qatorda nafaqat suhbatdoshingizga balki, o'zingizga bo'lgan hurmatingiz yo'q ekanligini anglatadi. Biroq, biz vaziyatning jiddiyligi va javobgarligini o'z zimmamizga ololmasligimiz bizdagi kamchilik hisoblanib yuzaga kelgan vaziyatni o'zgartira olmasligimizga olib keladi.

Bunday hollarda, agar siz uzr birliklarini to'g'ri aytsangiz, u holda suhbatdoshingiz sizning his-tuyg'ularingizni his qilib, sizni kechirishi mumkin.

"Kechirim - bu aniq, chin dildan va kerakli vaziyatda mos bolgan so'zni tanlab ishlatilinishi kerak" - shunda u ishonarli va his tuyg'ularingizni suhbatdoshingizga yetkaza olish bilan bir qatorda suhbatdoshingizni his tuyg'ularini ham uyg'otishga qodir. Uni shunchaki ishlatmang, chunki bu juda og'ir so'z.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati;

1. 三宅和子（2009）「謝罪への応答に関する語用論的分析—日英のケータイメールの対照研究」 文学論藻 83 東洋大学
2. 王源（2009）「日中における謝罪言語行動の対照研究」 東アジア日本語教育・日本文化研究 12 日本語と中国語における謝罪表現の対照研究
3. 佐竹千草（2005）「日中語の「謝罪」に関する一考察—母語話者の意識調査を通じて—」 聖心女子大学大学院論集（28）
4. 彭国躍（1992）「「謝罪」行為の遂行とその社会的相関性について—中日社会語用論的比較研究—」
5. 彭国躍（2003）「中国語の謝罪発話行為の研究—「道歉」のプロトタイプ—」 『語用論研究』第5号 日本語用論学会

JURNALISTIKADA IDROK ETISHNING MUHIM XUSUSIYATLARI

A. Najimov

Qoraqalpoq davlat universiteti,

qoraqalpoq filologiya va

jurnalistika fakul'teti

3 - kurs talabasi

Telefon: 998907006007

Annotatsiya. Ushbu maqolada jurnalistikada idrok etishning muhim xususiyatlaridan biri predmetlilik haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: jurnalist, idrok etish predmetlilik, xususiyatlari.

Barchamizga ayon bo'lishi kerakki, qaerdaki beparvolik va loqaydlik huqm sursa, eng dolzarb masalalar o'zibo'larchilikka tashlab qo'yilsa, o'sha erda ma'naviyat eng ojiz va zaif nuqtaga aylanadi. Va aksincha - qaerda hushyorlik va jonkuyarlik, yuksak aql - idrok va tafakkur huqmron bo'lsa, o'sha erda ma'naviyat qudratli kuchga aylanadi.

Ana shunday vaziyatni hisobga olgan holda, yana va yana bir bor xalqimizning ma'naviy olamini bunday tahdidlardan asrash, hozirgi o'ta murakkab bir zamonda xalqaro maydonda sodir bo'layotgan jarayonlarning tub mohiyatiga etib borish, ular haqida xolis va mustaqil fikrga ega bo'lish bugungi kunning eng dolzarb vazifasidir.[1. 116].

Jurnalistikada idrok etishning muhim xususiyatlaridan biri - insonning o'zini o'rab turgan haqiqatni aks ettirishida aniqlik va ravshanlikka, ya'ni idrok etishning predmetlilikka intilishi. Bu tendentsiya axborotni ongli ishlashda ham saqlanib qoladi. Agar jurnalistik amaliyotda aytilgan talab inobatga olinmasa, natija faqat salbiy bo'lishi mumkin.

Ma'lumki, qo'rquv, bexavotirlik va noaniqlik ixtiyoriy ma'lumotlarga, jumladan ehtimoliy hatar manbasi to'g'risidagi mish - mishlarga ishonuvchanlikni ko'chaytiradi. Markaziy va mahaliy ommaviy axborot vositalarining muvaffaqiyatsiz ishi beixtiyor asabiy vaziyatning kelib chiqishigako'maklashadi.Gi pnoz amaliyotidan yaxshi ma'lumki, inson tomonidan qabul qilingan bu ishonchlik, boshqasini qabul qilishni osonlashtiradi. Shunga o'xshash, bir aniq manbadan ishonch bilan qabul qilingan ahborot, ma'lum darajada shu manbadan keyingi axborotni ishonch bilan qabul qilish negizini yaratadi.[3. 35].

Odamlar hatolardan o'rganishadi. Ammo har doim ham emas. Tajribalar, undan oldingi jiddiy hato yoki kamchiliklar ham axborot apparatimiz faoliyatidagi ba'zi eski stereotiplarni ohirigacha parchalamaganligi ko'zga tashlanadi. O'rganib qolgan sxema bo'yicha qaytarilishi mumkin. Ixtiyoriy axborot vakuum, shu zahoti, odatda biz istamagan narsa bilan to'ldiriladi. G'arb "ovoz"lari buni tezlik bilan bajaradi va buning natijasi bizning jamiyatimiz manfaatlariga mos kelmaydi. Shu bois ham hatto eng murakkab, to'liq aniqlik bo'lmagan vaziyatda ham hech bo'lmaganda voqealar tafsilotini berish afzalroqdir.

Odamlar izoh va baholarning vaqtinchalik kamchiliklarini tushunushlari mumkin, lekin hech qachon axborotning yo'q bo'lib ketishiga rozi bo'lmaydilar. Uni o'zlari qidiradilar. Bunda inson psixikasi atrofida nimalar sodir bo'layotganini bilishga, bilganda ham to'laroq va aniqroq bilishga intilishi namayon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I. Yuksak ma'naviyat - engilmas kuch. - T., 2008.
2. Brinzi V. Metodi issledovaniya jurnalistskoy deyatel'nosti. M., 1980.
3. Axmedova M. Jurnalistika va psixologiya. T., 2010.

IMPROVING SPOKEN ENGLISH QUICKLY

Nilufar Allanazarova

Xorazm viloyati, 92-son IMI o'qituvchisi

Telefon: +998999670944

nilufarallanazarova4@gmail.com

Annotation: In this article we can learn Spoken English in an easiest and useful way in a short time.

Key words: Fluency, phoneme, stressed sounds, tongue twisters, vocabulary

Today we live a developing country. As you see, we have good ancient memories that every time the foreigners come to see here and majority of them speak English. As a result, we have to explain them the beauty of our nation's historical places, ancient findings and especially our customs and traditions. Some people say that it is difficult to speak fluently in English to explain for the native English speakers but it is not just true today. Whereas, if tourists can speak a little bit in our language, we easily can understand even though they have a mistake about grammar or pronunciation; if the same situation happens with us, the English native speakers comprehend quickly and aid as they can. So with this kind of situation, the friendly communicate and atmosphere is set cooperatively. However, there is another situation based on this situation- to practice speaking without anybody else to help you. My aim of writing this article is to improve your spoken English quickly and fluently. Writing, reading, listening- these skills can all be practiced alone. Well, we can already write beautiful sentences and we memorized hundreds of vocabulary words. But when we open our mouth to speak, nothing comes out! All the books, websites and apps in the world cannot help us learn how to speak fluently. To improve our spoken English, the best thing to do is to talk with native speaker or someone who knows the language. What can we do if we do not know anyone who speaks English? So what if we simply do not feel confident enough yet to practice with a native? Don't worry. We can still improve our spoken English, even without a speaking partner. Now I am going to prove my article with not only my views but also other specialists' claims.

First of all, we should look at improving our Spoken English without a Speaking Partner based on the following 14 methods:

1. Thinking in English.

Sometimes the difficult thing about talking in a new language is not the language itself, but how we think about it. If we think in our native language and they try to speak English, we will always have to translate between languages. Translating is not easy thing to do! Even people fluent in two or more languages have trouble switching between languages. The only solution is to think in English! We should do this anywhere, anytime. Try to use English when we are thinking about our day, or when we are trying to decide what food to order. Even try to use an English to English dictionary to look up words. With that way we never have to use your native language and translate words. We will notice that when you think in English, it is easier for us to speak English.

2. Talk to yourself.

Whenever we are at home (or alone somewhere else) we can practice our English with our favorite person: ourselves. If we are already thinking in English, we should try speaking and reading out loud. Practice is practice, and even if we don't have anyone to correct our mistakes, just the act of speaking out loud will help us become more comfortable speaking English.

3. Use a mirror.

Whenever we can, take a few minutes out of our day to stand in front of the mirror and speak. Choose a topic, set a timer for 2 or 3 minutes and just talk. The point of this exercise is to watch our mouth, face and body language as we speak. It also makes us feel like we are talking to someone, so we can pretend we are having a discussion with a study buddy. Talk for the full 2 or 3 minutes. Don't stop! If we get stuck on a word we don't know, try expressing your idea in a different way. We can always look up how to say that word after the 2-3 minutes end. This will definitely help us find out what kinds of words or sentences that we have trouble with.

4. Focus on fluency, not grammar.

When we speak in English, how often do we stop? The more we stop, the less confident we sound and the less comfortable we become. We should try the mirror exercise above, but challenge ourselves to speak without stopping or stammering (taking pauses between words) the entire time. This might mean that our sentences won't be grammatically perfect, and that is okay! If we focus on speaking fluently instead of correctly, we will still be understood and we will sound better. We can fill in the correct grammar and word rules as we learn them better.

5. Try some tongue twisters.

Tongue twisters are series of words that are difficult to say quickly. One example is: "The thirty-three thieves thought that they thrilled the throne throughout Thursday." Try saying this a few times! It's not easy. Word games like this will help us find the right placement for our mouth and tongue, and can even help our pronunciation.

6. Listen and repeat.

We should use TV shows and cinemas to improve our fluency. Choose a short part of a show and repeat it line by line. Try to match the tone, speed and even the accent (if we can). It doesn't matter if we miss a few words, the important thing is to keep talking. Try to sound just like the native speakers on the show. The more we listen to this authentic English, the better we will understand how to speak English naturally.

7. Pay attention to stressed sounds.

We know English uses stresses in words and sentences. That means we will need to stress, or emphasize, certain words and syllables (sounds) to give words and sentences different meanings. Listen to where native speakers place the emphasis when they speak. Try to repeat it the same way. This won't only help us speak well, it might even reduce misunderstandings. Sometimes the placing the stress on the wrong syllable completely changes the word. The word ADdress, for instance, isn't the same as the word adDRESS. ADdress refers to a physical location where someone lives, and adDRESS means to formally speak to a group of people.

8. Sing along to English songs.

Another way of speaking English fluently is to sing along our favorite English songs. Once we can sing along to Taylor Swift and Jason Maras, you can test your skills with something a bit more difficult: rap! Rap is a great way to practice English because often the words are spoken like regular sentences. However, the rapper uses a stronger rhythm and faster speed. Some of the words might not make sense, but if we can keep up with the rapper then we are on our way to becoming fluent!

9. Learn word forms with new words.

Some practice comes before we even open our mouth. Make speaking easier by learning the different forms of any words we learn. We should do this when we are learning new vocabulary. For example, if we just learned the word write, you should also learn some other forms like wrote and written. Knowing the correct way to use a word in any kind of sentence is important. This knowledge will help us while speaking.

We won't have to stop and think of different words-we will know exactly when we need to use that word while speaking.

10. Learn phrases, not words.

An even better idea is to learn word phrases, not just words. We might be using correct grammar and vocabulary, but it's still not how a native speaker would say it. For example, we can say "how do you feel today?" but a native speaker might say "how're you doing?" or "what's up?" instead. Phrases and expressions can be helpful for sounding more natural when we speak.

11. Learn your most common sayings.

Take some time to really notice how we speak in our native language. What words and phrases do we use the most often? Learn how to say our most commonly used phrases and words in English. Knowing them in English will help us speak as well in English as we do in our native language.

12. Prepare for specific situations.

Are we learning English for a specific reason: such as getting a job in an English-speaking company? In that case, practice English that will help us in an interview. Or if you make a friend in America, then you would need a different kind of English. Before we go to a place where we have to speak English, we can practice what we might have to say. If we are preparing to go to a restaurant, what might conversations in a restaurant sound like? Answer the questions a waiter might ask us. Try talking about food and menus. We will feel more confident if we are prepared!

13. Relax!

We can be our best helper or worst enemy when learning to speak fluently! We know it's hard, but we should try not to worry about how our sound when we speak. Just relax! If we get stuck or confused, just take a big breath and start over. We should speak slower if we have to and take time to pause and think about our next sentence. Do whatever it takes to become more comfortable with speaking English

14. Tell a story from your language in English.

Here's a fun way to test how well our spoken English has developed: choose a story that you know really well and tell it in English. Remember to think in English as we are telling our story. Focus on speaking fluently instead of correctly. Say every sentence out loud to yourself. Even if we have nobody to talk to in English, we can still build confidence and master fluency on our time. In some ways, practicing speaking is even easier by you.

In conclusion, 'If there is no struggle, there is no progress', we should find ways to make English part of our everyday life at home like writing our shopping list, reading the newspaper, listening to the radio, writing a diary in English or listening to English on our cell phone while travelling to work. So, if we are going to develop our confidence in speaking, the guidance, tips, opportunities, encouragements which are given through the article, will help us to improve our speaking smoothly and fluently.

Recourses:

1. 'Spoken English Learned Quickly' student workbook, by Lynn Lundquist
A downloadable self- study English course used by professionals and university students. Portland, 2008
2. 'Understanding fast English' by Jane Lawson
3. '14 methods for improving Your English without a Speaking partner',
www.fluentu.com
4. 'How to improve Spoken English' advises of Jovy John, 10 years as English
Trainer.
5. www.Effortless English Club.com

THE ANALYSIS OF LEXICAL DIFFERENCES BETWEEN BRITISH AND AMERICAN ENGLISH

Madaminova Matluba Abdullayevna

Xorazm viloyati Gurlan tuman №7 maktab Madaminovamatluba1@gmail.com

+99893 467 11 11

Annotation: In this article, I tried to show some peculiarities speaking English. Although American and British English are generally mutually intelligible, there are enough differences to occasionally cause awkward misunderstandings or even a complete failure to communicate.

Key words: language, difference, word, analysis, consonant, English

This article is devoted to the study of differences between American and British English. English is a language belonging to the Germanic group of the Hind-European family. For historical and economic reasons the English language has spread over vast territories. It is the national language of English proper, the USA, Australia, New Zealand and some provinces of Canada. It is the official language in Wales, Scotland and on the island of Malta. Every country has several dialects and different rules.

The object of the main material is the words which differentiate lexically. The article is actual and its actuality lies on the necessity of enriching our vocabulary stock, to deepen our knowledge on variety of words. The items illustrate the case where there are different British and American words for the same idea and also the case where one form of English has only one word but the other form has two or more words. The length of the list of different words does not indicate a degree of non understanding between British and American English. Few of these items cause anything but the most ephemeral pause in comprehension, neither do they constitute a major learning task. The following words are a part of the educated speaker's general vocabulary (American words are given first): closet-cupboard, cookie-biscuit, elevator-lift, janitor-caretaker, mailman-postman, railroad-railway, vacation-holiday (and others) undershirt-vest, vest-waistcoat, someplace-somewhere.

The next examples are a part of the educated speaker's vocabulary of the automobile (American words are again given first): automobile-motor-car, gas, gasoline-petrol, fender-wing, mudguard; trunk-boot; sedan-saloon.

The following examples illustrate the case where one form of English has more than one word and other has only one to express an idea (American words first) baggage-luggage (personal to the traveler), baggage (of travelers); a movie-a film; the movies-the pictures.

The list which follows includes examples of most of the types of spelling differences that distinguish the two forms of English. Aluminum-aluminium, catalog-catalogue, check(money)-cheque, color-colour, practice(verb, noun)-practise (verb), practice(noun) and so on.

The pronunciations of American and British English are basically similar; the fundamental sound patterns of BE and AE are for more like each other than they are like the sound patterns of any other language. The number of consonants is the same, permissible consonant-cluster and vowel-consonant sequences are similar, the relation between stress vowel-length is of the same general type, and so is the basic set of contrasting intonation "tone". But to list the technical similarities does not obliterate the undoubted fact that the pronunciation of English is very different on the two sides of Atlantic. One noticeable feature is the different treatment of the r sound. Thus, in the

dominant educated accent of Britain the following pairs or triplets of words, and others like and with no trace an r sound: law, lore; paw, pore, pour; sore, soar; maw, more; bawd, bored, board, and so forth. British readers must realize that for American speakers of English the above list contains words with two different pronunciation;

the first word in each example being without an r sound, the others being with an r sound. American readers must realize that in all the pairs of words in the above list the first and second are pronounced alike by speakers of British English and that none of them is spoken with an r sound. In many other types of words, the difference is of another kind. In the examples which follow, American pronunciations invariably include an r sound, whereas the dominant educated accent of Britain has no r sound in any of them: hurt, earth, ear, bird, worthy, beer, work, worse, pair, gurgle, furs, tear, urban, search, turf, curve, and so on. In all the words listed above, no r sound occurs in British English. But in American English in all words spelled with r. There is an r sound which occurs simultaneously with the vowel before it.

There are some difference between AE and BE . None of these constitutes a serious barrier to comprehension, but all quickly identify the speaker as being American or British. American and British English are both variants of World English. as such, they are more similar than different, especially with "educated" or "scientific" English. Most divergence can be ascribed to differing national histories, demographics , and cultural development, and the way in which national language has thus developed differently in parallel with the differing national needs.

George Bernard Show said that United States and United Kingdom are " two countries divided by a common language". A similar comment is ascribed to Winston Churchill.

References

- 1.Arnold. I. V. The English word. M. 1986.
- 2.Ilish. B. The history of English language. Leningrad.1973
- 3.Mereker . H. N. the American Language. New York 1957
- 4.Quirk R. The use of English. Longman 1978.
- 5.Robert K. Barnhart. The word book dictionary Press, USA.1974
- 6.Robinson. R. H. A. Short History of Linguistics. Longman,1976

MATNDA MUSTAQIL GAPLARNING DISTANT ALOQA YORDAMIDA BOG'LANISHI

Yunusova Umida Tursunaliyevna
Oltiariq tumani 13-maktab
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
tel: 90-534-74-20
e-mail:umida@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada ergashgan qo'shma gaplar, mustaqil gaplarning distant aloqa vositasida bog'lanishi haqida fikr-mulohazalar keltirilgan

Kalit so'zlar: distant aloqa, ergash gapli qo'shma gap, bog'lanish

Ergash gapli qo'shma gaplar tarkibida ba'zan birdan ortiq ergash gaplar ishtirok etishi ham mumkin. Masalan:

Qosh qorayib, yulduzlar porlay boshladi hamki, undan darak yo'q edi. (N.Qobul)

Bunday ergash gaplar bir turdagi yoki turli ergash gaplardan iborat bo'ladi. Bir necha ergash gapli qo'shma gap qurilmalari ko'proq yozma nutqqa oid bo'lib, turli xabarlarda, tasvirlarda qo'llanadi. Bunda ergash gaplar bosh gapdan anglashilgan mazmunni turli tomondan izohlaydi, fikrni to'la va mukammal ifoda etish uchun xizmat qiladi. Qo'shma gap tarkibidagi birdan ortiq ergash gaplar ham mazmunan, ham tuzilishiga ko'ra bir-biriga yaqin turadi. Bir-biriga bog'lana oladi, mazmun va tuzilishida umumiylik bo'ladi, ular yaxlit bir qurilmani tashkil etadi. Bu turdagi ergash gaplarning bosh gapga bog'lanish usuli ikki xil bo'ladi. Ba'zi hollarda ergash gaplarning har qaysisi alohida-alohida bosh gapga bog'lana oladi, boshqa o'rinlarda esa ergash gaplarning har qaysisi bevosita bosh gapga bog'lanmay, ergash gap boshqa bir ergash gapga bog'lanadi, faqat so'nggi ergash gapgina bosh gap bilan munosabatga kirishadi. Shunga ko'ra, bir necha ergash gaplarning bosh gapga ergashish usuli ikki xil bo'ladi:

Ketma-ket ergashish.

Bir necha ergash gapli qo'shma gaplarning ketma-ket ergashish usulida ergash gaplar bevosita bosh gapga bog'lanmasdan, biri-ikkinchisini izohlab keladi, ikkinchi (yoki uchinchi) ergash gap yolg'iz yoki oldingi ergash gaplar bilan birgalikda bosh gapga ergashadi. Shu sababdan ham ketma-ket usulda bog'langan ergash gaplar o'zaro mazmunan jips aloqadabo'ladi. Agar biror ergash gap tushirilsa, umumiy mazmun vafikr anglashilmay qoladi. Shuning uchun ham ketma-ket ergashishda ergash gaplarning o'rnini almashtirib bo'lmaydi, ergash gaplarning o'rne qat'iy bo'ladi. Masalan:

Kolya xuftonga yetib kelgach, poyezdning jo'nash vaqti bo'lib qolgani uchunmi, shoshilayotganlariga qaramay, kutishga ahd qilishdi. Ketma-ket ergashishli qurilmalarda ergash gaplar bosh gapdan oldin yoki keyin kelishi mumkin. Bir necha ergash gapli qo'shma gaplarda ergash gaplarning bosh gapdan oldin kelish holatlari juda ko'p uchraydi. Misol:

Qo'ylarga ajratilgan yemlar tugab, qo'zilatish mavsumi boshlansa ham, birov holing nima deb otaridan xabar olmaydi (Ch.Aytmatov)

Qismlari ketma-ket ergashish yo'li bilan bog'lanib ergash gaplar oldin kelgan holatlarda ergash gaplarning o'rne almashtirilsa, ketma-ket ergashish holati buziladi. Qismlar o'rtasidagi grammatik aloqa yo'qoladi. Shuning uchun ham bunday qo'shma gaplar yopiq sintaktik konstruktsiyalar deyiladi. Chunki bunday ergashish holatida ergash gaplarni birgalik ergashishdagi singari davom ettirib bo'lmaydi. Ketma-ket ergashishda bosh gapga to'g'ridan-to'g'ri, birinchi bo'lib bog'lanadigan ergash gaplar birinchi darajali ergash

gaplar, ularga bog'lanuvchi ergash gaplar esa ikkinchi yoki uchinchi darajali ergash gaplar deb yuritiladi.

Masalan:

Hammaniz g'aflatda qolib, ish qo'ldan ketib, agar sen ogohlantirmasang, chorasiz qolardik. (E.A'zamov)

Keltirilgan misolimizdagi agar sen ogohlantirmasang gapi birinchi darajali ergashishga misol bo'la oladi. Oldin kelgan gaplar esa bosh gapga nisbatan ikkinchi va uchinchi darajali ergashishni tashkil etadi. Bosh gapdan keyin kelib ketma-ket aloqaga kirishgan ergash gaplar o'ziga xos bir qurilmani tashkil etadi. Bu xil qo'shma gaplarning ergash gaplari hech vaqt mustaqil ravishda bosh gapga bog'lana olmaydi. Ikkinchi ergash gap bosh gap shaklida bo'lib, birinchi ergash gap uchun bosh gap vazifasini bajaradi. So'ng har ikkisi birikib, birinchi gap uchun ergash gap vazifasini bajaradi. Ikkinchi gapga nisbatan bosh gap bo'lgani uchun ham uchinchi gap shaklan mustaqil shaklda bo'ladi. Masalan:

Shuni unutmangki, bu vazifa bugun uddalanmasa, ertaga barcha javobgar bo'lib qoladi. (O'.Usmonov) Misoldan ko'rinib turganidek, ikkinchi ergash gap bosh gap shaklida (ertaga barcha javobgar bo'lib qoladi) kelgan, u birinchi ergash gap uchun bosh gap shaklida (bu vazifa bugun uddalanmasa, ertaga barcha javobgar bo'lib qoladi) shakllangan. Ushbu gaplarning har ikkisi birikib, birinchi gap uchun ergash gap vazifasini bajarib turgani kuzatiladi. Ammo uchinchi gapning ham ergash gap ekanligini birinchi bosh gapning kesimi tarkibidagi bog'lovchilar (-ki) yoki bog'lovchi vazifasidagi so'zlar (shunday) hamda umumiy mazmun munosabati ko'rsatib turadi. Bu xil qo'shma gaplar yopiq gap qurilmasini tashkil etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mahmudov N, Nurmonov A. O'zbek tilining nazariy grammatikasi. Toshkent: O'qituvchi, 1995
2. Yo'ldoshev M. Badiiy matnning lisoniy tahlili. Toshkent. 2008
3. Rasulov I. Murakkab sintaktik butunlik. O'zbek tili va adabiyoti jurnali. 1983. 1-son

TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН

"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 16-КЎП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ

(6-қисм)

Маъсул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.05.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000